

Tarımsal Üretimin Krizine Karşı Kırsal Turizmin Bir Alternatif Olarak Değerlendirilmesi: Muğla İli Örneği

Rural Tourism as an Alternative to Crisis of Agricultural Production: Muğla Province Case

Muammer TUNA*

* Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, 48000, Muğla.

E-posta: mtuna@mu.edu.tr

ORCID: 0000 0002 2384 229X

MAKALE BİLGİLERİ

Makale İşlem Bilgileri:

Gönderilme tarihi: 3 Haziran 2020

Düzeltilme: 27 Ekim 2020

Kabul: 6 Kasım 2020

Anahtar sözcükler: *Kalkınma, Kırsal kalkınma, Kırsal turizm, Muğla, Türkiye.*

ARTICLE INFO

Article history:

Submitted: 3 June 2020

Resubmitted: 27 October 2020

Accepted: 6 November 2020

Key words: *Development, Rural development, Rural tourism, Muğla, Turkey.*

GİRİŞ

1990'lı yıllardan itibaren Türkiye'de tarım ve tarımsal üretim azalmış, bunun sonucunda kırdan kente göç hızlanmıştır. Buna bağlı olarak tarımsal istihdam ve tarımın milli gelir içindeki payı azalmış ve sonuçta, kırsal yoksulluk yaygınlaş-

ÖZ

Bölgesel kalkınmışlık farkı son derece önemli bir sosyo-ekonomik sorun olup, Türkiye'de genelde doğu ve batı bölgeleri arasında söz konusudur. Bununla birlikte, aynı bölge içinde hatta aynı il içinde ciddi kalkınmışlık farklarının olduğu görülmektedir. Muğla ili de kıyı ilçeleri ile iç ilçeleri arasında kalkınmışlık farklarının görüldüğü illerden biridir. Bu noktadan hareketle Muğla ilinde görülen kalkınmışlık farkını ortadan kaldırmaya yönelik olarak, kırsal turizmin geliştirilmesinin olanaklarını araştırmak amacıyla, bir sosyolojik alan araştırması gerçekleştirilmiştir. GEKA tarafından desteklenmiş olan bu araştırma, 2015 yılında, 408 kişilik bir örneklem grubu ile yüz yüze görüşme ve nicel araştırma tekniği kullanılarak uygulanmıştır. Araştırma sonuçlarına göre Muğla ilinin ilçeleri arasında oluşan gelişmişlik farkının ortadan kaldırılması için kırsal turizmin bir alternatif olabileceği ortaya konmuştur. Araştırma sonuçlarından hareketle Muğla ilinin iç bölgelerinde yer alan ilçelerin kırsal turizm yoluyla kalkınmasını hedefleyen somut stratejiler ve politika önerileri geliştirilmiş, bu öneriler ve stratejiler, araştırma verilerinin tamamının yer aldığı bir kitapta sunulmuştur (Tuna 2020).

ABSTRACT

The regional development level difference is one of the most important socio-economic problems that has been seen in between the western parts and the eastern parts of Turkey. However, the issue is also important for even in the different regions of one province. There is a huge development difference between the coastal tourism districts and rural districts of Muğla province. Therefore, a sociological field research that was supported by GEKA accomplished to investigate possibilities of rural tourism in Muğla province in 2015. Quantitative research technique was used with face to face interviews and 408 sample size. The main concern of this research is to minimize development level differences between the different districts of Muğla province. The quantitative research technique was used in this research with 408 sample size. According to the research findings, the rural tourism might be an alternative to minimize the development level difference between the coastal districts and the rural districts of Muğla Province. Suggestions about the rural tourism development for Muğla Province were presented a book that was recently published (Tuna 2020).

mıştır (Susam ve Bakkal 2008: 354-355). Bu durum sonuç olarak köylülüğün ve köylüğe bağlı tarımın çözülme, tasfiye ve hatta bir ölçüde çöküş eğilimine girdiğini göstermektedir (Boratav 2009: 125; Gürsel ve Karakoç 2009: 1). İşte bu noktada kırsal alanlarda tarımsal üretimin artırılarak, kırsal kalkınmayı sağlamaya yönelik yeni kalkınma stratejileri gündeme gelmiş ve bu stratejilerden biri de kırsal turizm olmuştur.

Türkiye'nin en önemli turizm alanlarından biri olan Muğla; sahip olduğu doğal, kültürel, tarihsel değerleri ile ülke turizminde ayrı bir önem

* Bu çalışma GEKA tarafından desteklenen TR32-15-DFD-0043 nolu, "Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi" ve Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Destekleme Komisyonu tarafından desteklenen 15240 nolu "Yerel Ürünlerin Metalaşması" projesinden elde edilen verilerden hareketle oluşturulmuştur.

taşımaktadır. Muğla ilinde öne çıkan kıyı turizmi faaliyetleri ile kıyı şeridinde yer alan ilçelerin refah düzeylerinde önemli artışlar sağlanmış, fakat iç bölgelerde yer alan ilçeler bu refah artışından aynı oranda yararlanamamıştır. Bunun sonucunda Muğla ilinin kıyı ilçeleri ile iç kırsal ilçeleri arasında bir kalkınmışlık farkı ortaya çıkmıştır. Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü tarafından yapılan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE 2017" verilerine göre; Muğla'nın Bodrum İlçesi 970 ilçe arasında 27'inci sırada, Marmaris ilçesi 55'inci sırada ve birinci kademe gelişmişlik düzeyinde yer alırken, Kavaklıdere'nin 433'üncü sıra ile üçüncü kademe gelişmişlik düzeyinde ve Seydikemer'in 605'inci sıra ile dördüncü kademe gelişmişlik düzeyinde yer alması bu farkı açık bir şekilde ortaya koymaktadır¹ (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü 2017). Bu gelişmişlik farkına paralel olarak, kıyı bölgelerinde kıyı turizmi ile artan sosyal, ekonomik ve istihdam olanakları, özellikle genç nüfusun iç bölgelerden kıyı bölgelerine göç etmesine yol açmaktadır. Muğla ilinde meydana gelen iç göç hareketleri, ilin nüfusunda yapısal değişikliklere neden olmaktadır. Ancak, Muğla iç bölgelerde var olan toplumsal, tarihsel, kültürel ve doğal değerleri ve tarımsal ürünler ile kırsal turizm ve tarımsal kalkınma açısından önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle kırsal kalkınma bağlamında kırsal turizm faaliyetleri ile iç bölgelerdeki refah düzeyi farkının azaltılması, ana alternatif olarak gözükmektedir. Bu düşünceden hareketle gerçekleştirilen, Muğla İlinin Kırsal Kalkınma Potansiyelinin Belirlenmesi Projesi ile Muğla ili-

¹ Araştırmanın gerçekleştirildiği 2015 yılında, Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında yayınlanan "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması" verileri kullanılmıştır. Bu verilere göre kalkınmışlık sıralamasında Marmaris 22. sırada, Bodrum 27. sırada ve Kavaklıdere 374. sırada yer alırken, Seydikemer henüz ilçe olmadığından ve 2012 yılında Fethiye ilçesinden ayrılarak ilçe olmasından dolayı 2004 yılında yayınlanan İlçelerin Kalkınmışlık Sıralaması Araştırması'nda yer almamıştır. Sonuçta 2004'ten 2017'ye kadar geçen sürede Muğla ilinin ilçelerinin gelişmişlik sıralamasında çok büyük değişiklikler olmamıştır. Marmaris ve Bodrum Türkiye genelinde en gelişmiş ilçeler içinde yer alırken, Kavaklıdere görece olarak orta düzey gelişmişlik sıralamasında, Seydikemer de görece olarak düşük gelişmişlik düzeyinde yer almıştır.

nin iç bölgelerinde yer alan doğal, kültürel, tarihsel değerlerin ortaya konularak kırsal kalkınma potansiyellerinin belirlenmesi ve böylelikle kırsal bölgelerin kalkınmasının sağlanması hedeflenmektedir. Güney Ege Kalkınma Ajansı (GEKA) tarafından desteklenmiş olan araştırmanın proje alanı, Muğla ilinin sekiz ilçesini kapsamaktadır. Devlet Planlama Teşkilatı tarafından 2004 yılında yayınlanan ilçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması verileri baz alınarak 13 ilçe arasında gelişmişlik indeks değeri birin altında olan yedi ilçe projeye dahil edilmiştir. Bu ilçeler Milas, Yatağan, Köyceğiz, Kavaklıdere, Ula, Fethiye ve Seydikemer'dir. Ayrıca, Menteşe ilçesi proje merkezi olup sekizinci ilçe olarak projeye dâhil edilmiştir. Proje kapsamında yer alan sekiz ilçede toplam 10 pilot köy belirlenmiştir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE/ KIRSAL KALKINMA

Kalkınmanın Tanımı

Kalkınma kavramı farklı disiplinler tarafından ele alınmış olan tartışmalı bir kavramdır. Kalkınma, bulunulan durumdan ya da bir önceki konumdan hareket ederek, değişime girmeyi öneren dinamik bir kavramdır (Oakley ve Garforth 1985: 1). Kalkınma, üretim ve kişi başına düşen milli gelirin artırılması, ekonomik ve sosyokültürel yapının değiştirilmesi ve yenileştirilmesidir. Kalkınmanın önemli bir boyutu ekonomik büyümeye, daha kesin bir ifade ile kişi başına düşen milli hasıladaki büyümeye göndermede bulunduğu belirtilse de (Dashper 2014), kalkınma sadece ekonomik boyutlarla sınırlanmayan, toplumu sosyolojik, psikolojik ve politik boyutlarıyla çevreleyen karmaşık bir süreçtir (Özsoy 2012: 3). Alanyazın incelendiğinde kalkınma sürecinin üç ana elementi içerdiği görülmektedir (Oakley ve Garforth 1985: 2).

Tüm bu tanımlar göz önünde bulundurulduğunda; zaman içinde evrim geçiren kalkınma kavramının bugün kendi kendine sürdürülebi- len büyüme, üretim biçiminde yapısal değişim, teknolojik yenilik, sosyal, siyasal ve kurumsal yenileşme ve insanların yaşam koşullarında yaygın iyileşme gibi temel unsurlardan oluştuğu konusunda geniş bir görüş birliği bulunduğu gözlemlenmektedir (Şenses 2004: 1).

Sürdürülebilir Kalkınma

Günümüzde kalkınmanın sadece ekonomik boyutuyla ele alınmaması gerektiği fark edilmiş, sosyal ve çevresel bağlamı daha iyi anlaşılmıştır. Bu bağlamda en geçerli sürdürülebilir kalkınma tanımı İktisadi İş Birliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD) tarafından yapılmıştır. Söz konusu tanıma göre sürdürülebilir kalkınma, günümüz kuşaklarının gereksinimlerinin gelecek kuşakların gereksinimlerinin karşılanmasında ödün verilmeden gerçekleştirilmesidir (OECD 2001). Türkiye’de ise sürdürülebilir kalkınmanın temel felsefesini, ekonomik ve sosyal yapıyla çevre etkileşiminin bütüncül bir şekilde değerlendirilerek bugünkü ve gelecekteki nesillerin kalkınmanın getirdiği fırsatlardan hakkaniyetli bir şekilde yararlanması oluşturmaktadır (Kalkınma Bakanlığı 2012: 39).

Kırsal Kalkınma

Bölgesel kalkınmanın tanım ve amaçları incelendiğinde, kırsal kalkınma ve tarımsal kalkınmanın anahtar bir rol oynadığı net bir şekilde görülmektedir. Özellikle Türkiye’de kır ve kent arasındaki gelişmişlik farklılıklarının belirgin olması sebebi ile bölgesel kalkınma programları çoğunlukla kırsal ve tarımsal ağırlıklıdır (Ören, Çevik ve Dinç 2000: 1). Bu bağlamda kırsal kalkınma yaygın bir şekilde tartışılmakla birlikte evrensel anlamda kabul gören ve herkesin uzlaştığı bir kırsal kalkınma tanımlaması yoktur (Bakırcı 2007: 35). Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri Ban Ki Moon, Birleşmiş Milletler tarafından yayınlanan Binyılın Kalkınma Hedefleri Raporu’nda (*The Milenium Goals Development Report*) (2015: 1) kırsal kalkınmada küçük toplulukların çabalarına işaret ederek, küçük toplulukların içinde buldukları ekonomik, sosyal ve kültürel koşulların iyileştirilmesine yönelik olan çabaların, devletlerin bu konudaki ulusal düzeydeki çabalarıyla birleştirilmesi ve bütünleştirilmesine vurgu yapmaktadır. Bunun ötesinde söz konusu bütünselliğin, kalkınma çabalarının sürdürülebilirliği açısından son derece önemli olduğunu ifade etmektedir. Geray (1999: 12) kırsal kalkınmayı doğal ve kültürel alanların korunarak toplumların sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda toplumsal refahın artırılması şeklinde belirtmektedir.

Farklı biçimlerde ele alınan kırsal kalkınma, Birleşmiş Milletler’in yapmış olduğu tanımlamada ‘toplumsal kalkınma’ ile özdeşleştirilirken, Bakırcı’nın (2007: 33) tanımında sosyal, ekonomik ve çevresel bütünlük bağlamında ele alınmaktadır. Türkiye’nin kırsal kalkınma politikalarının daha yönetilebilir olması için hazırlanan Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi’nde (2014-2020) ise kırsal kalkınma ‘kırsal alanda yaşayan fertlerin ekonomik ve sosyal refahı ile yaşam kalitesini artırma süreci’ olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda; kırsal kalkınma adına yapılan faaliyetlerin sürdürülebilir olması çok önemlidir. Sürdürülebilir bir kırsal kalkınma modeli ile kırsal alanlarda farklılıklar yaratılabilirdir (Kuşat 2014: 69-70).

Kırsal Turizmin Kırsal Kalkınmaya Entegre Edilmesi

Uzmanlar ve tarımsal politika yapımcılar, kırsal gelişim sürecinde kırsalın mevcut sorunlarını azaltabilecek yaklaşımları; tarımsal kalkınma, kırsal sanayi ve kırsal turizm olarak öngörmektedirler (Akça 2004: 5). Bu araştırma bağlamında tarımsal kalkınma ve kırsal sanayi yaklaşımı değil, sadece kırsal turizm yaklaşımı ele alınmıştır. Bu bağlamda kırsal turizm yaklaşımı; kırsal alanlarda yaşayan çiftçilerin, ormancılardan, balıkçıların ve madencilerin faaliyetlerine turizmi de ekleyerek, ekonomik ve sosyo-kültürel yönden geliştirilmelerini öngörür. Bu yaklaşım, kırsal nüfusa daha güçlü bir kimlik duygusu verme ve kırsal alanlarda yaşam kalitesinin artırılmasına katkı sağlama açısından önemlidir. Kırsal alanda ortaya çıkmış olan sorunların karşısında birçok kırsal alanda turizm aktivitelerinin gerçekleştirilmesi ile bölgedeki ekonomik aktivitelerin geliştirilmesi sağlanmış ve turizm önemli bir çözüm olarak ortaya çıkmıştır (Dashper 2014: 1). Bunun sonucu olarak, gelişmekte olan ülkelerde kırsal alanlarda turizmin geliştirilmesi; ekonominin çeşitlendirilmesi, gelir elde etmek için yeni yollar açması ve istihdam sağlama sebebi ile aktif bir şekilde kullanılmaktadır (Mafunzwaini ve Hugo 2005).

Turizm gelişmekte olan ülkelerde yoksulluğa karşı savaşta etkili bir güce sahiptir. Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü Sekreteri Francesco Frangioli, turizmin gelişmesinin Birleşmiş

Milletler Milenyum Hedeflerine ulaşılmasında büyük bir role sahip olabileceğini ve turizmin özellikle kırsal alanlarda geliştirilmesinin ve yaygınlaştırılmasının kırsal alanların kalkınması açısından önemli bir işlev görebileceğini ifade etmiştir (EC 1999).

Kırsal Turizm

Kırsal turizm diğer turizm türleri ile karşılaştırıldığında doğal çevre, yerel kültür, tarımsal faaliyetler ile bütünleşebilen ve bölgede yaşayan yerel halka istihdam sağlaması ile ekonomik anlamda pozitif etkileri olan bir turizm türüdür (Özkan 2007). Kırsal turizm belirli kriterler gözetilerek uygulandığında ekonomik olarak pozitif etkileri yanında, el sanatlarının, kırsal alanın gelenek ve göreneklerinin korunmasına ve gelişmesine katkıda bulunabilmektedir.

Kırsal turizm basit olarak kırsal alanlara yapılan seyahat olarak tanımlanabilir. Ancak, araştırmalar kırsal turizmin daha karmaşık olduğunu göstermektedir (Özkan 2007: 92). Batılı ülkelerde 1950'li yıllardan sonra, Türkiye'de 1990'lı yıllardan sonra gelişme ve yaygınlaşma eğilimine giren kırsal turizme ilişkin olarak çok sayıda araştırma ve yayın yapılmıştır. Türkiye'de kırsal turizmin gelişimine yönelik araştırma makalelerinden bazıları; Kocaeli, Kandıra'da (Çetin, Üzümcü ve İçöz 2017), Milas'ta (Çukur ve Kılıçaslan 2018), Gümüşhane'de (Akyürek, Özdemir ve Çeken 2018), Yozgat'ta (Ersoy, Tehci ve Ersoy 2018) kırsal turizmin gelişimine dair araştırma makaleleridir. Son yıllarda sayıları giderek artan bu araştırma ve makalelerin ortaya koyduğu gerçeklik ise Türkiye'de kırsal turizmin önemli bir gelişme ivmesi kazandığı ve geri kalmış kırsal alanlar ile gelişmiş ve kalkınmış kentsel alanlar arasındaki kalkınmış ve gelişmişlik farklarının ortadan kaldırılması açısından kırsal turizmin önemli potansiyeller taşıdığı yönündedir.

Kırsal turizm üzerine yapılan araştırmalar ve bu araştırmalara dayanan makalelerin sayısı o kadar artmıştır ki bunların genel değerlendirilmesini yapan makaleler yazılmaya başlanmıştır. Bunlardan biri, kırsal turizm üzerine yazılan 400'den fazla ulusal ve uluslararası makalenin incelendiği "Turizm alanyazınında kırsal turizmin

bibliyometrik analizi" başlıklı çalışmadır. Bu makalede, kırsal turizme ilişkin makale ve yayınların son 20 yıldan beri yaygınlaşmakta olduğu ve bu makalelerin genel olarak konuya ilişkin teorik tartışmaları kapsamakla birlikte, çok sayıda araştırmaya dayalı makalelerin de bulunduğu ifade edilmiştir (Bozok, Kılıç ve Özdemir 2017).

Kırsal turizm konusundaki araştırmalar, kırsal turizmin adeta, kırsal alanlardaki kalkınma ve gelişmeye ilişkin olan tüm sorunları çözecek bir mucize olduğu yönünde yanlış bir kanının olduğunu göstermektedir. Kırsal turizm son derece karmaşık ve bu anlamda bir mucize olmaktan çok, kalkınma ve gelişmeye yol açması muhtemel bir yol olarak görülmesi gereken bir süreçtir (Dashper 2014: 2). Katherine Dashper'in editörlüğünü yaptığı Kırsal Turizm (*Rural Tourism...*) başlıklı kitap bu alanda yazılmış en kapsamlı kaynaklardan biridir. Beş ana başlık altında 21 bölümden oluşan kitap kırsal kalkınmaya ilişkin kavramsal tartışmaların yanı sıra, kırsal turizme ilişkin deneyimleri içeren araştırmaları, gelişmekte olan ülkelere kırsal turizmin gelişimine ilişkin tartışmaları, kırsal turizm süreçlerinde iş birliği ve çatışmaya ilişkin konuları ve kırsal turizmin bölgesel kalkınma boyutunu inceleyen tartışmaları içeren makalelerden oluşmaktadır (2014: 30). Bu bölümler aynı zamanda uluslararası düzeyde kırsal turizme ilişkin ana konu başlıklarını ya da problem alanlarını oluşturmaktadır. Bununla birlikte, kitapta yer alan tüm bölümlerden ortaya çıkabilecek iki sonuçtan söz edilebilir. Bunlardan birincisi kırsal turizmin son derece karmaşık, benzerliklerden çok farklılıklara dayanan, yere, zamana ülkelere ve toplumlara bağlı olarak çok farklı özelliklere ve niteliklere sahip olan ve sürekli değişen bir süreç olduğudur. İkincisi ise bu kadar farklılık ve karmaşıklığa rağmen, farklı ülkelerdeki kırsal turizm süreçlerinin bazı ortak nitelikler taşımasıdır. Bu da temelde kırsal turizmin her yer ve zamanda doğal çevre ile kültürel çevre üzerinde inşa edilmiş, doğal ve kültürel değerlerin tüketilmesi temeline dayalı olduğudur. Bu anlamda kırsal turizm, kırsal alanların gelişme ve kalkınmaya ilişkin tüm sorunlarını çözecek bir mucize olmadığı gibi, doğal ve sosyo-kültürel çevre üzerinde yarattığı

olumsuz etkiler ile yıkıcı sonuçlar da doğurabilir (Dashper 2014: 2-3).

Kırsal turizmin en gelişmiş olduğu ülkelerin başında Avusturalya ve Yeni Zelanda gelmektedir. Bozulmamış doğal güzellikleri ile bu ülkeler kırsal turizm açısından dikkat çekmektedir (Beeton 2006). Bu ülkelerde de kırsal turizm üzerine çok sayıda araştırmalar yapılmıştır. C. Ryan'ın (1997) Yeni Zelanda'da kırsal turizmin genel görünümünün ve özellikle rafting turizminin değerlendirildiği makalesinde, Yeni Zelanda ekonomisi için ne kadar önemli olduğu ve yarattığı katma değer üzerinde durularak, bu turizm faaliyetlerinin doğal çevre üzerinde yarattığı baskıya da değinilmiştir. Kırsal turizm açısından yeni bir eğilim olan, Yeni Zelanda'da eski çiftlik evlerinin restore edilerek tarım turizmine kazandırılmasını inceleyen makale, kırsal turizm açısından oldukça ilginç bulgular içermektedir (Mackay, Nelson ve Perkins 2019).

Tüm bu tartışmaların ötesinde kırsal turizmin niteliğine ilişkin olarak şu şekilde kapsayıcı bir tanımlama yapılabilir: Kırsal turizm; *tarımsal ya da yerel değerlerle iç içe bulunarak hoşça zaman geçirmek amacıyla olan turistlere, beklentileri doğrultusunda konaklama, yiyecek, içecek ve diğer hizmetleri veren küçük ölçekli işletmelerin yer aldığı küçük yerleşimlerde gerçekleştirilen faaliyetler bütünü* olarak tanımlanmaktadır (EC 1999: 151). Kırsal turizm kavramı daha ayrıntılı olarak ele alındığında, bu kavramın merkezinde kırsal turizm toplumu yer almaktadır. Bunun ötesinde kırsal turizm, merkezinde kırsal turizm toplumunun yer aldığı ve kırsal alan, kırsal miras, kırsal yaşam ve kırsal etkinliklerden oluşan bütünsel bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak böyle bir bütünsellik bağlamında kırsal turizm ekonomik imkânları artırıcı ve var olan özellikleri koruyucu bir nitelik taşıyabilir. Bu bağlamda kırsal turizme ilişkin kavramsal harita Grafik 1'de net bir şekilde görülebilmektedir.

Sonuç olarak kırsal turizm; tüm yerel doğal, kültürel ve toplumsal kaynakların, yerel toplumun aktif katılımı ile verilecek kararlar sonucunda ve yerel toplum tarafından sürdürülebilir kullanımı ile oluşturulacak olan bir yapı ve faaliyet olarak algılanmalıdır. Bu makalenin temelini

Grafik 1. Kırsal Turizm Bileşenleri

Kaynak: World Tourism Organization, Rural Tourism in Europe: Experiences 2002: 95.

oluşturan araştırma, bu yaklaşımdan hareketle Muğla ilinin kırsal bölgelerinde kırsal turizmi temel alan bir kırsal kalkınma stratejisi ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ, BULGULAR VE TARTIŞMA

Bu makalenin dayandığı araştırma, nicel ve nitel araştırma stratejilerinin bir arada kullanıldığı karma yönteme dayanan bir sosyolojik alan araştırmasıdır. Karma yöntemin temel gereksesi, nicel yöntemlerin ya da nitel yöntemlerin tek başına kullanıldığında ortaya çıkabilecek olan yöntemsel dezavantajları ortadan kaldırılması, ortaya konmak istenen gerçeğin daha eksiksiz olarak ortaya konması gereğidir. Bu makalede sadece nicel araştırmadan elde edilen veriler sunulmuştur. Nicel tekniğin kullanıldığı bu araştırma, 10 köyde, yerel halktan toplam 408 kişi ile tam yapılandırılmış kapalı uçlu sorulardan oluşan araştırma soru formu ile yüz yüze görüşme tekniği kullanılarak 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. Uygulanan soru formu; temel demografik sorular, tarımsal ve hayvansal üretim, yerel halkın kırsal kalkınmaya yönelik önceliklerini belirlemeye yönelik olan sorulardan oluşmakta olup bu araştırma için oluşturulmuştur. Örneklem grubu oluşturulurken, il nüfusundan hareketle yaklaşık binde bir (1/1000) oranında bir örneklem büyüklüğü belirlenmiş ve tabakalı örneklem modeli kullanılmıştır. Buna göre araştırma alanı olarak belirlenen ilçelerin her birinden ilçe nüfusunun büyüklüğüne ve ilçenin coğrafi dağılımına ve yapısına bağlı olarak bir ya da iki köy (kır-

sal mahalle) o ilçeyi temsil edecek olan örneklem tabakası olarak belirlenmiştir. Köyler örneklem tabakası olarak belirlenirken ilgili ilçeyi en iyi şekilde temsil etmelerine dikkat edilmiştir. Araştırma alanı belirlendikten sonra, her bir köyden ilçe nüfusunun büyüklüğü göz önünde bulundurularak örneklem birimleri tesadüfi olarak belirlenmiştir. Araştırmaya katılanların ilçelere göre dağılımı Tablo 1’de yer almaktadır.

Katılımcıların yaş dağılımlarına bakıldığında, 18 yaşından başlayarak 10’arlı gruplar oluşturulmuş ve her yaş grubundaki dağılımın birbirine yakın olduğu görülmüştür. Ancak burada dikkat çeken bir durum 65 yaş üstü yaş grubunun oranının, Türkiye genelinin aynı yaş grubundaki oranından fazla olmasıdır. Bu da kırdan kente göçün bir sonucu olarak genç nüfusun daha çok kentlere göç etmiş olduğu ve yaşlı nüfusun ise kırdan kaldığı gerçekliğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet dağılımına bakıldığında, katılımcıların yüzde 28’inin kadın ve yüzde 72’sinin ise erkek olduğu görülmektedir. Bunun en önemli nedeni kırsal kesimde kadınların görüşmelere katılmak konusunda daha çekingen ve sözü daha çok eşlerine bırakma eğiliminde olmalarıdır. Eğitim düzeyi dağılımı, katılımcıların eğitim düzeyinin oldukça düşük olduğunu göstermektedir. Katılımcıların yüzde 50’den fazlası sadece ilkököl düzeyinde bir eğitime sahiptir. Gelir düzeyi ile ilgili sorulara verilen cevaplar sosyal bilim araştırmalarında genellikle en az güvenilir olan cevaplardır ve bu soruya verilen cevaplara temkin-

li yaklaşmak gerekmektedir. Bu bağlamda gelir sorusuna verilen cevaplar değerlendirildiğinde katılımcıların yaklaşık yüzde 10’unun bu soruya cevap vermediği görülmektedir. Gelir düzeyi ile ilgili olarak dikkat çekici nokta, katılımcıların yaklaşık yüzde 60’ının araştırmanın gerçekleştirildiği 2015 yılının asgari ücret düzeyi olan 1200 TL ve altında gelir düzeyine sahip olmasıdır. Asgari ücretin üzerinde gelire sahip olanların oranı sadece yüzde 30 ve orta ve üstü gelire sahip olduğunu ifade edenlerin oranı da sadece yüzde 10’dur. Gelir düzeyi açısından katılımcıları ifade edebilecek olan en uygun tanımlamanın “yoksulluk” olduğunu ifade etmek mümkündür.

İş, meslek ve çalışma durumu araştırmanın en kritik noktaların birini oluşturduğundan, katılımcılara iş-meslek-çalışma durumları ile ilgili olarak ayrı ayrı sorular sorulmuştur. Buna göre katılımcıların yarısından fazlası, çalışmadığını ifade etmiştir. Çalışmadığını ifade edenlerin yaklaşık yarısı emekli olduğu için çalışmamaktadır, ancak çalışma durumuna ilişkin soruya onlar “emekli” olarak değil “çalışmıyor” olarak cevap vermişlerdir. Bu durum ancak çalışma durumuna ilişkin soruya verilen yanıtların meslek sorusuna verilen yanıtlarla karşılaştırılması sonucunda anlaşılabilir. Ancak her durumda katılımcıların yarısından fazlası doğrudan üretime katılmayanlardan oluşmaktadır. Bunun ötesinde doğrudan çiftçilik ile uğraştığını ifade edenlerin oranı ise sadece yüzde 13’tür. Buna karşın kendisini işçi olarak tanımlayanların oranı yaklaşık yüzde 25’tir. Buna göre artık köylerde çiftçilik iş ve meslek olarak bile son derece düşük düzeyde tanımlanmakta, köylüler çiftçilik dışında başka meslek alanlarına yönelerek ya köylerinde kalarak tarım dışında başka alanlara yönelmekte ve işçileşmekte ya da kente göç ederek tarım dışı faaliyet alanlarına yönelmektedirler. (Tablo 2)

İş ve mesleğe ilişkin veriler ekonomik faaliyet alanı (Tablo 3) verileri ile birlikte değerlendirildiğinde, katılımcıların sadece yüzde 21’inin birinci derece ekonomik faaliyet alanı olarak en yüksek oranda hayvancılığı ve yine aynı oranda “diğer” seçeneğini işaretlediği görülmektedir. Burada diğer seçeneği tarım dışı ücretli işçilik gibi faaliyetleri kapsamaktadır. Dolayısıyla doğrudan tarımsal bir faaliyet alanı olan hayvancılık, katılımcıla-

Tablo 1. Katılımcıların İlçelere Göre Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Milas (Bozalan, Ortaköy)	80	19,6
Yatağan (Turgut)	36	8,8
Kavaklıdere (Çamlıbel)	53	13,0
Menteşe (Göktepe, Kozağaç)	77	18,9
Ula (Karabörtlen)	56	13,7
Köyceğiz (Pınarköy)	39	9,6
Fethiye (Yeşilüzümlü)	31	7,6
Seydikemer (Eşen)	36	8,8
Toplam	408	100

Tablo 2. İş-Meslek Durumu Dağılımı

Çalışma Durumu	Sayı	Yüzde	Çalışma Durumu	Sayı	Yüzde
Öğrenci	37	9,1	Öğrenci	5	1,2
Ev kadını	62	15,2	Ev kadını	11	2,7
Emekli	91	22,3	Emekli	6	1,5
İşçi	119	29,2	İşçi	101	24,8
Çiftçi	49	12,0	Çiftçi	53	13,0
Memur	9	2,2	Memur	6	1,5
Profesyonel	12	2,9	Profesyonel	6	1,5
			Toplam	188	46,0
İşsiz	29	2,1	Çalışmayan	220	54,0
Genel Toplam	408	100,0	Genel Toplam	408	100,0

rın sadece yüzde 21,1'i tarafından birinci derecede faaliyet alanı olarak belirlenirken, aynı oranda faaliyet alanı tarım dışı faaliyettir. Bununla birlikte yaklaşık yüzde 28 olan cevap vermeyenler de eklendiğinden katılımcıların yarısından fazlasının birinci ekonomik faaliyet alanı olarak ya hiç çalışmamayı ya da tarım dışı faaliyetleri seçtiği görülmektedir. İkinci derece faaliyet alanı olarak, en yüksek oranda yaklaşık yüzde 17 ile zeytincilik belirtilmiştir. Hayvancılık ve zeytincilik dışındaki tarımsal faaliyet alanları ise ancak üçüncü derecede ve yaklaşık yüzde 10,3'lük bir ağırlığa sahiptir.

Gelir düzeyine ilişkin veriler kırsal yoksulluğun kırsal kesim için çok ciddi bir sorun oldu-

ğunu göstermektedir. Ancak yoksulluk ve tarım ilişkisinin daha derinde ve yapısal boyutları söz konusudur. Kırsal yoksulluk sorununun yapısal boyutunu anlayabilmek için; gelir dağılımına ilişkin veriler yaş, eğitim, çalışma durumuna ilişkin verilerle birlikte değerlendirildiğinde, kırsal kesimde yaşayanların, ağırlıklı olarak eğitimsiz, yaşlı, işsiz/mesleksiz ve yoksul oldukları görülmektedir. Yukarıda sayılan faktörlerin ortaklaşa etkisi sonucunda Muğla'da ve muhtemelen tüm Türkiye'de kırsal yoksulluk adeta süreklilik ve kalıcılık gösteren yapısal bir soruna dönüşmüş durumdadır. Bölgeler arası gelişmişlik farkının da temelini oluşturan bu kırsal yoksulluk sorununun çözümü son derece karmaşık bir süreç

Tablo 3. Ekonomik Faaliyet Alanı

	1. Faaliyet		2. Faaliyet		3. Faaliyet		4. Faaliyet	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
Turizm	14	3,4	9	2,2	8	2	3	0,7
Hayvancılık	86	21,1	30	7,4	14	3,4	3	0,7
Zeytincilik	72	17,1	69	16,9	18	4,4	2	0,5
Tarım	37	9,1	42	10,3	38	9,3	2	0,5
Diğer	86	21,1	31	7,6	10	2,5	4	1
Toplam	295	73,2	181	44,4	88	21,6	14	3,4
Cevapsız	113	27,7	227	55,6	320	78,4	394	96,6
G.Toplam	408	100	408	100	408	100	408	100

olup, aynı derecede karmaşık çözüm önerileri ve politikalar gerektirmektedir. Bu makale ve makalenin dayalı olduğu araştırma bu son derece karmaşık yoksulluk problemine sadece bir alternatif çözüm önerisi getirmek iddiasındadır.

Araştırma sonuçlarına göre, kırsal kesimde mevcut tarımsal üretim stratejisinin yoksulluğu yaygınlaştırdığı ve derinleştirdiği için artık işlemediği, değişmesi gerektiği, bunun yerine turizm ile tarımı bağdaştıracak kırsal turizm stratejilerinin geliştirilmesi gerekliliği açık bir şekilde ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak mevcut üretim pazarlama stratejilerinin de değiştirilmesi ve ürünlerin değerini bulabilmesi için öncelikle tüketicinin talep ve beklentisine uygun ürünlerin üretilmesi ve bu ürünlerin markalaştırılarak ve ambalajlanarak tüketicinin en kolay tüketebileceği şekilde tüketiciye ulaştırılması gerekmektedir. Bu anlamda tarımsal ürünlere katma değer niteliği taşıyan özellikler kazandırılmalıdır. Bu noktadan hareketle, katılımcıların yetiştirdikleri ürünleri pazarlamalarına ilişkin eğilimlerine bakıldığında, katılımcıların sadece yüzde 30'u ürünlerini işleyerek sattığını ifade etmiştir. Ürünlerini sattıkları alan ise köylü pazarları ve toptancılarıdır. Katılımcıların yüzde 20'si zeytinyağını, yüzde 6'sı peyniri ve sadece yüzde 1'i kurutulmuş sebze işlenerek satılan ürün olarak belirtmişlerdir. Ancak burada köylülerin işlemeden kastettikleri zeytinyağını sadece etiketsiz olarak şişeye doldurmak hatta toptan olarak tenekelelere doldurmaktır. Bu gerçekten işlemek anlamına gelmemektedir. Araştırma bağlamında yukarıdaki tespitler yapıldıktan sonra katılımcıların bir kırsal kalkınma stratejisi olarak kırsal turizme ilişkin eğilimleri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların kırsal turizme ilişkin eğilimleri sorulduğunda şöyle bir görünüm ortaya çıkmaktadır. Katılımcıların yaklaşık yüzde 80'i eğer yörelerinde turizm faaliyetlerinin gelişme imkânı olsa turizm faaliyetlerine katılacaklarını ifade etmişlerdir. Katılımcıların, turizm ile ilgili olarak en fazla yapmak istedikleri faaliyet yöresel ürünlerin pazarlanması, daha sonra ev pansiyonculuğu, yöresel yemeklerin pazarlanması ve doğa ve tarihsel değerlerin turizme kazandırılması yoluyla değerlendirilmesi olarak ifade edilmiştir.

Tablo 4. Yörenizde Turizm Faaliyetlerinin Gelişme İmkânı Olsa Bu Tür Faaliyetlere Katılmak İster Misiniz?

	Sayı	Yüzde
Evet	324	79,4
Hayır	45	11,0
Toplam	369	90,4
Cevap vermeyen	39	9,6
Genel Toplam	408	100,0

Bununla birlikte katılımcılar genel olarak tarımın ve özel olarak zeytincilik ve hayvancılığın ve diğer ürünlerin desteklenmesi gerektiğine işaret etmişlerdir.

SONUÇ

Muğla ilinde tarımsal üretimin tasfiyesi sürecine karşı, kırsal turizmin alternatif bir strateji olarak ortaya çıkabilmesini araştıran bu araştırma, kırsal Türkiye hakkında önemli ipuçları vermektedir. Buna göre, mevcut tarımsal üretim stratejisini ifade eden köylülüğe bağlı tarımsal üretimin ve buna bağlı olarak köylülüğün önemli ölçüde tasfiye sürecine girdiği söylenebilir. Bunun sonucu olarak kırsal alanlardaki mevcut tarımsal üretim stratejisinin artık işlemediği ve alternatif bir üretim ve kalkınma stratejilerinin ortaya konması gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda Muğla ilinde kırsal kalkınmayı sağlamaya ve bölgeler arasındaki kalkınmışlık farklarını ortadan kaldırmaya yönelik olarak, kırsal turizmin alternatif bir kalkınma stratejisi olabileceği yönünde önemli ipuçları ortaya çıkmıştır.

Araştırma sonuçlarına göre, araştırmaya katılanların kırsal kalkınma ve kırsal turizm faaliyetlerini önemli ölçüde destekledikleri fakat bu konuda yeterince bilgileri olmadığı için bilgilendirilmeye ve yönlendirilmeye gereksinim duydukları söylenebilir. Dolayısıyla Muğla kırsal ilçelerinde bir kırsal kalkınma stratejisi olarak kırsal turizmin geliştirilmesi için önemli bir toplumsal alt yapı ve potansiyel olduğu görülmektedir. Bunun ötesinde, kırsal turizm konusundaki araştırmalar göstermektedir ki gelişmiş ülkelerdeki kırsal turizm sürecinde hizmet sunanlar ya da "ev sahipleri" (*host community*) kırsal turizmin

etkileri konusunda daha yüksek düzeyde bir farkındalığa sahipken; gelişmekte olan ülkelerdeki “ev sahipleri” ya kırsal turizme kuşkuyla yaklaşmakta ya da kırsal turizmi adeta bir kurtarıcı gibi görmektedirler (Beeton 2006; Dashper 2014; Mackay, Nelson ve Perkins 2019). Bu araştırmaya katılanlar da kırsal turizmin niteliği konusunda bilgi sahibi olmadıklarını ifade etmekle birlikte, kırsal turizmi destekleme ve kırsal turizmi bir ölçüde gelişmişlik sorunlarını çözecek adeta mucizevi bir yol olarak görme eğilimindedirler. Genel eğilim ile paralellik gösteren bu duruma göre; kırsal turizm süreçlerine katılanların kırsal turizmin nitelikleri, olumlu ve olumsuz etkileri ve kırsal turizmin bir mucize olmadığı, ancak gelişmeyi sağlayacak bir yol olabileceği konularında bilgi sahibi olmaları büyük önem taşımaktadır. Çünkü kırsal turizm araştırmaları göstermektedir ki kırsal turizm projeleri ancak, yerel halkın kırsal turizm süreçleri hakkında bilgilendirilmeleri ve sürece aktif katılımlarının sağlanması yoluyla başarıya ulaşabilir (Dashper 2014). Dolayısıyla araştırma sonuçlarından hareketle şu söylenebilir, Türkiye’de kırsal turizme katılım konusunda bir istek ve niyet olmakla birlikte bu istek ve niyetin bilgi ile desteklenmesi ve yönlendirilmesi gereği ortaya çıkmaktadır.

Yukarıda yer alan saptamaların ötesinde şu öneriler ortaya konulabilir. Öncelikle tarım ile turizm ilişkilendirilmeli, mevcut tarımsal üretim yapısı katma değer yaratacak üretim yapısına dönüştürülmelidir. Bu bağlamda üretilen ürünler doğrudan üretim alanlarında markalaştırılarak ambalajlanmalı ve böylelikle tüketiciye sunulurak kırsal turizm açısından pazarlanabilir objelere/gıda ürünlerine dönüştürülmelidir. Diğer yandan kırsal kesim aynı zamanda doğal, kültürel nitelikleri ile ön plana çıkarılarak kırsal turizme açılmalıdır. Böylelikle kırsal kalkınmanın birinci ana ayağı tarımsal ürünlerin katma değer yaratacak şekilde markalaştırılarak pazarlanması ise diğer ayağı da kırsal alanların, kırsal turizm alanlarına dönüştürülmesidir. Markalaştırma, ürünlerin birer marka oluşturularak bilinirliğinin ve görünürlüğünün artırılmasının sağlanmasını içermektedir. Bu konuda tanıtım yoluyla marka bilinirliğinin sağlanması büyük bir önem taşımaktadır. Bunun yanı sıra kırsal turizm alanları-

na gelen ziyaretçilerin yöresel yemekleri tatması olarak bilinen gastroturizm ve yine gelen ziyaretçilerin tarımsal üretim faaliyetlerine katılarak bu faaliyetleri deneyimlemesi olarak bilinen agroturizm gibi alanlarda da faaliyetlerin artırılması gerekmektedir. Bu konuda oldukça iyi örneklerden bazıları olan İtalya (Dashper 2014), Avusturalya (Beeton 2006) ve Yeni Zelanda (Mackay, Nelson ve Perkins 2019) örnekleri dikkatle incelenmeli ve bu örnekler dikkate alınarak politikalar geliştirilmelidir. Bu konuda Yeni Zelanda’da uygulanan eski çiftlik evlerinin restore edilerek, tarımsal üretimi deneyimlemek isteyenler için agroturizm bağlamında kullanılması (Mackay, Nelson ve Perkins 2019) önemli ve ilginç bir örnek oluşturabilir. Araştırma alanlarında yapılan gözlemlerde, bu tür kırsal turizm faaliyetinin geliştirilmesi için uygun alanların olduğu gözlemlenmiştir.

Kırsal alanda yer alan doğal, tarihsel ve kültürel değerler ise kırsal turizmin ana unsurları olarak belirmektedir. Bu anlamda, Türkiye’nin birçok farklı kırsal bölgesinde olduğu gibi Muğla ilinin kırsal alanlarında da kırsal turizmin geliştirilmesi potansiyeli hayli yüksektir. Bu potansiyel harekete geçirildiğinde, kırsal kalkınma alternatif bir strateji olabileceği gibi, kırsal ile kent arasındaki kalkınmışlık farklarının ortadan kaldırılmasına da katkıda bulunabilir.

Araştırma sonuçlarından hareketle, Muğla’da ve genel olarak Türkiye’de kırsal turizm açısından sürecin henüz erken aşamalarında olduğunu ifade etmek olasıdır. Dolayısıyla İtalya, Portekiz, Avusturalya ve Yeni Zelanda gibi ülkelerin kırsal turizm deneyimleri göz önünde bulundurularak, Türkiye’nin kendine özgü bir model oluşturması mümkündür. Kırsal turizm konusunda yapılan araştırmalar göstermektedir ki kırsal turizm uygulamaları sırasında, yerel halkın sürece katılımının sağlanması ve doğal ve kültürel değerlerin korunması konularında çok ciddi sorunlar yaşanabilmektedir (Dashper 2014). Dolayısıyla kırsal turizmin temel niteliklerini oluşturan doğal ve kültürel değerler açısından oldukça zengin bir mirasa sahip olan Türkiye’de, yerel halkın sürece aktif katılımını ve doğal ve kültürel değerlerin korunmasını önceleyen bir kırsal turizm stratejisi oluşturulmalıdır. Sonuç olarak

ancak böyle katılımcı ve korumacı bir yol izlendiğinde, kırsal turizm köylülüğe bağlı tarımsal üretimin krizine karşı alternatif bir kalkınma stratejisi olabilir.

KAYNAKÇA

- Açma, B. (1991). Gelişmiş Ülkelerin Az Gelişmiş Bölgelerini Geliştirmeyi Amaçlayan Politikaların İncelenmesi ve GAP Örneği, *İstanbul Ticaret Odası*, 7: 9.
- Akgün, A. A. (2010). Rural Areas as Promising Hot Spots, *50th Anniversary European Congress of the Regional Science Association International*, 19-23 Ağustos. İsveç: Jönköping.
- Akyürek, S., Ö. Özdemir ve Çeken, H. (2018). Gümüşhane İlinin Kırsal Turizm Potansiyeli ve Yerel Halkın Kırsal Turizm Hakkındaki Görüşleri (Zigana Köyü Örneği), *International Rural Tourism and Development Journal*, 2 (2): 10-19.
- Bakırcı, M. (2007). *Türkiye’de Kırsal Kalkınma: Kavramlar, Politikalar ve Uygulamalar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Beeton, S. (2006). *Community Development Through Tourism*. Collingwood, Avustralya: LandLink Yayınları.
- Boratav, K. (2009). Tarımsal Fiyatlar, İstihdam ve Köylülüğün Kaderi. İçinde: H. T. Benli ve Y. Koç, S. Şahinkaya (Editörler). *Alpaslan Işıklı’ya Armağan* (ss.115-130). Ankara: Mülkiyeliler Birliği Yayınları.
- Bozok, D., Kılıç, S. ve Özdemir, S. (2017). Turizm Literatüründe Kırsal Turizmin Bibliyometrik Analizi, *Journal of Human Sciences*, 14 (1): 187-202.
- Çetin, İ., Üzümcü, T. P., Orhan, İ. (2017). Kırsal Alanlarda Sürdürülebilir Kırsal Turizm ve Kocaeli-Kandıra Kırsal Turizm Gelişimi Modeli, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (15): 137-156.
- Çukur, T. ve Kılıçaslan, N. (2018). Milas İlçesinde Zeytin Hasat Şenliğinin Kırsal Turizm Katkısı, *Turkish Journal of Agricultural Economics*, 24 (2): 233-241.
- Dashper, K. (2014). Introduction, Rural Tourism: Opportunities and Challenges, İçinde: Katherine Dashper (Editör) *Rural Tourism: An International Perspective* (ss. 15-30). New Castle: Cambridge Scholars Publishing.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2004). İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması, <http://www.tkhk.gov.tr/Dosyalar/5e32d48195ff4f0a9568f1d7daf79136.pdf>, Erişim tarihi: 18.10.2019.
- European Commission (EC). (1999). *Towards Quality Rural Tourism*. Enterprise Directorate General. Brüksel: Tourism Unit.
- Ersoy, Y., Tehci, A., Ersoy, B. (2018). Kırsal Turizm Potansiyelinin Swot Analizi ile Değerlendirilmesi: Yozgat İli Örneği, *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11 (1): 649-664.
- Geray, C. (1999). Kırsal Kalkınma Yöneltileri, İlçe Yerel Yönetimi ve “İlçe Köy Birlikleri” Önerisi, *Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi*, 8 (2): 12.
- Gürsel, S. ve Karakoç, U. (2009). Türkiye’de Tarımın Yapısı Değişiyor, *Betam Araştırma Notu*, 09/24. İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Betam Yayını.
- Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2017). *İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması SEGE 2017*. Ankara: Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü.
- Kalkınma Bakanlığı (2012). *Türkiye Sürdürülebilir Kalkınma Raporu: Geleceği Sahiplenmek*. Ankara.
- Kuşat, N. (2014). Sürdürülebilir Kırsal Kalkınma İçin Bir Alternatif Olarak Kırsal Turizm ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10 (2): 69-70.
- Mackay, M., Nelson, T., Perkins, C. H. C. (2019). Agritourism and The Adaptive Re-use of Farm Buildings in New Zealand, *Open Agriculture*, 4: 465-474.
- Mafunzwaini, A. E. ve Hugo, L. (2005). Unlocking the Rural Tourism Potential of the Limpopo Province of South Africa: Some Strategic Guidelines, *Development Southern Africa*, 22 (2): 251-265.
- Neil, C. ve Hess, M. (2004). Globalizing Regional Development: A Global Production Networks Perspective, *Royal Geographical Society*, 29 (4): 468.
- Oakley, P. C. ve Garforth, C. (1985). *Guide to Extension Training*. FAO Training Series, No: 11, İtalya: Roma.
- OECD. (2001). *Strategies for Sustainable Development- Practical Guidance for Development*. Paris: OECD.
- Ören, M.N., Yurdakul O., Çevik B. ve Dinç, U. (2000). Türkiye’de Ulusal Entegre Projeler ve Tarımsal Kalkınma, *Türkiye Ziraat Mühendisliği V. Teknik Kongresi*. Türkiye: Ankara.
- Özkan, E. (2007). Türkiye’de Kırsal Kalkınma Politikaları ve Kırsal Turizm (*Basılmamış Yüksel Lisans Tezi*). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özsoy, C. ve Günsoy, B. (2012). *İktisadi Kalkınma*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Ryan, C. (1997). Rural Tourism in New Zealand: Rafting at Rangitikei River Ventures. İçinde: S. Page, D. Getz (Editörler), *The Business of Rural Tourism: International Perspectives*. New York: International Thompson Business Press.
- Susam, N. ve Bakkal, U. (2008). Türkiye’deki Tarım Politikalarındaki Dönüşümün Kamu Bütçesi ve Ekonomi Üzerindeki Etkileri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi, İ.İ.B.F. Dergisi*, (X:1).
- Senses, F. (2004). *Neoliberal Küreselleşme Kalkınma İçin Bir Fırsat mı, Engel mi? Middle East Technical University Economic Research Center Working Papers in Economics*, Issue: 04/09, Ankara.
- The Milenium Goals Development Report. (2015). [https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2036MDG%202015%20rev%20\(July%201\).pdf](https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/2036MDG%202015%20rev%20(July%201).pdf), Erişim tarihi: 25.09.2020.
- Tuna, M., Şen, H. ve Durdu, Z. (2011). *Modern Toplumun İnşası: Tarihsel ve Sosyolojik Bir Perspektif*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Tuna, M. (2006). Cultural Approximation and Tourist Satisfaction. İçinde: M. Kozak (Ed.) *Progres in Tourism Marketing*. Amsterdam: Andreu, Elsevier.

Muammer Tuna

- Tuna, M. (2011). Social and Environmental Impacts of Tourism Development in Turkey. İçinde: M. Kozak ve N. Kozak (Editörler). *Sustainability of Tourism: Cultural and Environmental Perspectives*. New Castle: Cambridge Scholars.
- Tuna, M. (2020). *Köylülüğe Bağlı Tarımın Krizine Karşı Alternatif Bir Kırsal Kalkınma Stratejisi Olarak Kırsal Turizm (Muğla Örneği)*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- TÜİK (2019). <https://www.aksam.com.tr/guncel/turkiye-nufusu-2019-ne-kadar-oldu-tuik-turkiye-nufusunu-acikladi/haber-818948>, Erişim tarihi: 22.08.2020.
- Weeks, J. R. (2016). *Population: An Introduction to Concepts and Issues*. ABD: Cengage Learnig.
- World Tourism Organization. (2002). *Rural Tourism in Europe: Experiences*. World Tourism Organization.

Muammer TUNA

Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih Coęrafya Fakültesi Sosyoloji Bölümü'nden mezun oldu (1987). Yüksek lisans derecesini Yıldız Teknik Üniversitesi'nden Atatürk Araştırmaları alanında ve Louisiana State University'den Sosyoloji Dalı'ndan (1996), doktora derecesini de Mississippi State University'den Sosyoloji Dalı'ndan aldı (1998). Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde çalışmaya başladı (1998). Doçentlik unvanını Sosyoloji alanında aldı (2002). Profesörlüęe Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde yükseltildi (2009). Halen Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi'nde Edebiyat Fakültesi'nde görev yapmaktadır. Temel alışma alanları, çevre sosyolojisi, turizm sosyolojisi, yaşlılık sosyolojisi ve göç sosyolojidir.